

Veres Valér

Kisebbségi autonómia kivülről és belülről

Recenzió

*Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben
c. Konferenciakötet (szerk. Kupa László)¹*

A kötet a konferencia-kiadványok előnyeit és hátrányait is magán hordozza. Előnye, hogy interdiszciplináris jellegű, a téma iránti érdeklődésnek és a kutatás aktuális állásának egy mérőeszköze, hátránya, hogy tematikailag kissé mozaikos, bár körüljárja a legfontosabb kérdéseit a régió autonómia-törekvéseinek, de egyes régiókról, egyes aspektusokról aránytalanul sok szó esik, másokról meg kevés.

A téma egy olyan, közéletet is foglalkoztató aktuális kérdés, amely összehozta a közép-európai térség nagyszámú, elsősorban magyar, vagy magyarul beszélő szakembereit, és interdiszciplinárisan körüljárták a kisebbségi autonómia kérdéseit, példáit, buktatóit, nehézségeit és lehetőségeit. A tanulmányok stílusa változó, éppen a téma aktuálpolitikai jelentősége okán van olyan, amely helyenként túlfűtött, patetikus, tudományos szempontból kifogásolhatóan fogalmaz, de tudatos ferdítésről nincs szó, inkább szubjektív hangsúlyeltolódásokról. Más szerzők viszont vigyáznak, hogy a különböző történeti vagy politikaelméleti iskolák nézeteit viszonylag pártatlanul bemutassák, rámutatva diszkréten saját véleményükre is, amely rendszerint árnyalja az eltérő álláspontokat.

A kötet két jogász kutató írásával indít, amely közül az első megadja a kereteit az autonómia kérdésének a nemzetközi jog területén. Szalainé Sándor Erzsébet írása a Koszovó függetlenségének kikiáltása kapcsán tárgyalja az autonómia múltját és jelenét a nemzetközi jogban. Először a nemzetközi közösség sajátosságairól ír, rámutatva arra, hogy a nemzetközi közösség sajátos alanyi jogkörrel rendelkezik, az államok és a nemzetközi szervezetek. Ezt követően a következő rész a népek önrendelkezési jogáról ír, hogyan alakult ki, és hogy a wilsoni elvek alapján kapott nemzetközi jogi relevanciát. Az autonómia koncepcióját és formáit részben bemutatja, azzal együtt, hogy ez a belső önrendelkezési jog érvényesítésének lehetséges eszközeként jelenik meg a nemzetközi gyakorlatban. Következtetéseiben ismerteti, hogy a klasszikus értelemben vett autonómia bizonytalan nemzetközi jogi kategória, amely minden esetben konkrét tartalmú, ezzel együtt a nemzetközi jog által elismert csoportjogok védelmének lehetséges eszköze (25 old).

Fábián Gyula a „Koszovó effektusról ír, mint egyféle alkalmazásaképpen is olvashatjuk az előző írás gondolatmenetének, azt folytatva. A kisebbségi jog fogalmát ismerteti tanulmányában, amit úgy határoz meg, mint amely magába foglalja az összes nemzeti és nemzetközi jogszabályokat, amelyek bizonyos országban a többségi és a kisebbségi népcsoport viszonyát tekintik szabályozási

¹ Konferencia kötet, a 2008. november 14-én és 15-én Pécsen megrendezett konferencia előadásai alapján. Kiadó: PKE és Bookmaster Kft közös kiadása, Pécs, 2009.

tárgyuknak. A szerző szerint a kisebbségek, ha nem kapnak nemzetközi szempontból jogalanyiságot, egy államon belül megsemmisítésre vannak ítélve, mert nem köthetnek teljes kompromisszumot a hatalom birtokosaival, mivel ütközik a két fél szuverenitás és egzisztenciaigénye. A koszovóiak függetlenségének nemzetközi elfogadását azzal magyarázza, hogy jogaikat a szerb többségiek megsértették, azáltal, hogy területi autonómiájukat leépítették és elkezdték az általuk lakott területen az etnikai tisztogatást, amellyel a léthez, valamint a hazához való jogukat olyan súlyosan sértette meg, hogy az egyetlen alternatíva a fennmaradáshoz a külső önrendelkezési jog igénybevétele maradt. Ám, mint Fábián is rámutat, sajátos, kivételszerű megoldás Koszovó függetlenségének nemzetközi elfogadása.

Horváth Gyula írása a regionális gazdaságtan sajátos szemszögéből világít rá a Kárpát-medence és szomszédos országainak regionalizációs törekvéseire, nem csupán specifikusan a magyar kisebbségekre koncentrálna, hanem ennél általánosabban az egyes országok sajátosságaira, közigazgatástörténetére, és más aspektusokra is kitér.

A következő előadásblokk történeti vonatkozású, ezen belül egyes szerzők egyháztörténeti (Kolumbán Vilmos, Buzogány Dezső), mások politikátörténeti szemszögéből (Gerhard Sewann, Bindorffer Györgyi) világítják meg a kérdést a Trianon előtti és utáni állapotok alakulását tárgyalva. Kupa László írása elsősorban elméleti-történeti, az autonómia kérdést Bibó István munkássága alapján vizsgálja meg, rámutatva arra, hogy Bibó a *Bénutság*-ban szélesebb elméleti-történeti kontextusban vizsgálta az önrendelkezés elvét, nem feledkezve meg ennek a szempontnak az intézményi realizációkba történő átültetésétől sem (86 old).

A következő előadásblokk a tág értelemben vett Délvidék autonómia-történetét, intézmény-történetét, politikátörténetét vizsgálta meg, számos érdekes aspektusra világítanak rá, amelyek az egyébként nem teljesen laikus olvasók számára is tudnak újat mondani.

Az átmenetet a többi szövegek irányában Fazekas Márta írása képezi, amely a délvidéki és a felvidéki autonómiairól ír, rámutatva arra, hogy érdekes módon az autonómia nem az EU integráns részét képező Szlovákiában, hanem az EU-ba még csak vágyakozó hosszú háborúskodás maga mögött tudó Szerbiában alakult ki. Így a blokkot a témához kapcsolódó Molnár Margit írása zárja, amelyből megtudjuk, hogy alakult a szlovákiai magyarság története, és ebben milyen szerepet kapnak az autonómia-törekvések.

Az albánok autonómia-törekvései két tanulmányban is górcső alá kerülnek, a már említett Fábián Gyula írása mellett Pap Norbert és Végh Andor a kelet-macedóniai albánok helyzetéről ír. A tanulmány szakszerűen, tudományos igényteliséggel jellemzi az egyes autonómiaformák sajátosságait a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságtól kezdve a szétbomló Jugoszlávia korszakáig, különös tekintettel a macedóniai albánok helyzetére, részletesen tárgyalva az Ohridi keretegyezményt és az autonómia kérdését.

A következő két előadás a magyarországi kisebbségi helyzetről ír, jelesen a német kisebbség nyelvi és kisebbségjogi viszonyairól az utóbbi évtized kontextusában. Gerner Zsuzsanna a magyarországi németek önképét vizsgálja, egyrészt a törvényes keretek adta kisebbségi önkormányzati rendszer működését illetően, másrészt a kisebbségi választásokkal kapcsolatosan készített kérdőíves kutatás tükrében, levonva azt a következtetést, hogy a törvényes feltételek meglehetősen csak indirekt módon járul hozzá a kisebbségi nyelv és identitás megőrzéséhez, erősítéséhez. Engländer-Virth Petra a német kisebbségi önkormányzatok tevékenységének súlypontjait tárgyalja a finanszírozási rendszerre és a nyelvi kérdésre koncentrálna, amelyben a feladatalapú finanszírozás hozta változások hatását vizsgálja, amelyet a 2005-ös kisebbségi

törvénymódosítás részletez. A téma aktualitását az adja, hogy Magyarországon a kulturális autonómia (többek között) a kisebbségi önkormányzatokon keresztül valósul meg. A szerző következtetése, hogy a kisebbségi önkormányzatok működése inkább civil módra, és nem mint hatósági önkormányzatként valósul meg, mivel másban látják aját szerepüket, mint amit az állami szervek szánni szeretnének neki (196-197 old).

A német kisebbségi blokkot követően, a kötetet a kárpátaljai autonómiatörekvésekkel foglalkozó két írás zárja. Gönczi Andrea a ruszin és magyar autonómiatörekvésekről ír az 1930-as években, amikor e régió Csehszlovákia részét képezte. Áttekinti, hogyan alakult a ruszin és a magyar kisebbség belpolitikai helyzete, együttműködése Csehszlovákiában, és miért nem valósult meg Ruszinszko tényleges területi autonómiája a két világháború között.

Hajdú Zoltán Kárpátalja területi autonómia-törekvéseiről ír, arra a következtetésre jutva, hogy Kárpátalja autonómiájának a kérdése a ruszin-ukrán erőviszonyok alakulása függvényében vetődik fel, s a kérdés az, hogy a ruszinság köreiben az önálló nemzet tudata milyen mértékben és körben talál fogadtatásra, s mire hajlandó a jelenleg „hallgatag ruszin többség”, ahogy a szerző fogalmaz (215 old).

A „nagy hiányzó” a kötetből az erdélyi autonómiatörekvésekről szóló írás/ írások, akár történelmi szempontból, az erdélyi vajdaság, székelyek, szászok autonómiájáról, valamint a 20. századi fejleményekről, a Magyar Autonóm tartománytól a székelyföldi autonómiatörekvésekig (ez utóbbit érintőlegesen tárgyalta Horváth Gyula).